

УДК 378.147.4:373.211.24

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ 012 «ДОШКІЛЬНА ОСВІТА»

М. І. Ярославцева

В статті теоретично обґрунтовано педагогічну технологію формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики. Визначено мету, комплекс завдань, принципи організації та концептуальні підходи дослідження. Представлено структурні компоненти, етапи підготовки майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів до професійної самореалізації. Сформульовано завдання роботи, обґрунтовано доцільність і зміст кожного з виділених етапів. Зосереджено увагу на інструментарії педагогічної технології.

Ключові слова: вихователь, етапи, компоненти, майбутній вихователь, майбутній фахівець дошкільного навчального закладу, педагогічна практика, професійна самореалізація, технологія, етапи.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Упровадження в практику навчальної роботи вищого педагогічного закладу технологій, які базуються на суб'єктно-суб'єктній взаємодії викладача і студентів та спрямовані на розвиток у студента внутрішньої потреби у професійному зростанні, вважаються найпродуктивнішими в організації особистісно зорієнтованого зростання. Вони покликані забезпечити таку операційну систему впливів, яка робить навчальний процес достатньо керованим і прогнозованим, при цьому всебічно враховуються індивідуальні можливості, особливості, прагнення та інтереси кожного окремого студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. На сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти розроблено і впроваджено чимало технологій, суть яких спрямована на професійну підготовку студентів (В. Кан-Калик, І. Прокопенко, О. Савенков, О. Семенов, С. Сисоєва, Х. Шапаренко).

Слово «технологія» походить від грецьких «tehnē» – майстерність, мистецтво та «logos» – поняття, навчання, наука. Однією із важливих характеристик сучасної технології навчання С. Подмазін вважає спроможність залучення студентів до активної роботи на всіх етапах навчальної діяльності, створення ситуації досягнення мети і переживання ситуації успіху [5, с.166].

Основи педагогічної технології досліджували Н. Гавриш, В. Євдокимов, В. Лозова, А. Нісімчук, О. Пехота, О. Попова, Л. Рибалко, Г. Селевко, В. Сластьонін та інші вчені. Автори розглядають її як інтегральний процес розв'язання проблем на етапі аналізу, планування, організації та оцінювання.

У сучасній науці широкого розповсюдження дістало поняття «педагогічна технологія». Будемо дотримуватись визначення В. Монахова, який схарактеризував її як продуману в деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення освітнього процесу із забезпеченням комфортних умов як для учнів, так і для вчителя [3, с.13].

Підкреслимо, що розвитком сучасних освітніх процесів доведена доцільність використання технологічного підходу, який, на думку Г. Селевко, відкриває можливості для концептуального й проектувального освоєння різних галузей і аспектів освітньої, педагогічної, соціальної дійсності [6, с.182].

Отже, в сучасному розумінні в понятті «педагогічна технологія» вчені (В. Беспалько, В. Лозова, О. Попова, Г. Селевко) визначають кілька її сутнісних характеристик: чітку постановку цілей, їх уточнення з орієнтацією на досягнення результатів; підготовку навчальних матеріалів та організацію навчання відповідно до заздалегідь визначених цілей; оцінювання поточних результатів, корекцію навчання; підсумкову оцінку результатів.

Іншими ознаками педагогічних технологій науковці О. Гусак, Л. Рибалко, Е. Полат, І. Прокопенко називають ще й такі: розробку технології під конкретний педагогічний задум; побудову технологічного ланцюжка педагогічних дій; взаємопов'язану діяльність викладача і студента; можливість відтворення елементів технології будь-яким викладачем і гарантії досягнення прогнозованих результатів усіма студентами; наявність обов'язкових діагностичних процедур.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Хоча в Україні й накопичений позитивний досвід щодо професійно-педагогічної

підготовки майбутніх педагогів, але проблема формування професійної самореалізації студентів напряму підготовки 012 «Дошкільна освіта» в процесі педагогічної практики ще недостатньо досліджена в педагогічній теорії, а тому й не знайшла належного відображення в практичній діяльності вищих навчальних закладів.

Метою статті є наукове обґрунтування та розробка структури педагогічної технології формування професійної самореалізації студентів напряму підготовки 012 «Дошкільна освіта» в процесі педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Структура педагогічної технології будувалась на підставі аналізу робіт В. Монахова, І. Прокопенка, Л. Рибалко, Г. Селевка та інших, де підкреслюється, що в побудові педагогічної технології має бути показана: стратегічна (кінцева) і тактичні (поточні) цілі та концептуальні основи технології; змістова частина: мета, зміст відповідного меті матеріалу; процесуальна частина (технологічний процес): організація запланованого процесу, методи і форми навчально-виховної діяльності.

Спираючись на дослідження вищезазначених вчених, під педагогічною технологією формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики розуміємо поетапне сходження студента за рівнями засвоєння від пізнання, відтворення, застосування до творчості.

Мета технології передбачає формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики в умовах підготовки у ВНЗ. Для досягнення мети визначені завдання формування професійної самореалізації студентів, що полягають у: формуванні позитивної мотивації до здійснення педагогічної діяльності і прагнення до самовдосконалення; розкритті сутності та змісту педагогічної діяльності вихователя; визначенні механізмів педагогічної рефлексії, самооцінки, самоаналізу, саморозвитку; створенні умов для професійної самореалізації студентів в процесі навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку.

Технологія будувалась на принципах, що нормували процес професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, а саме: *принципу прогностичності, принципу поетапності, принципу нормування, принципу зворотного зв'язку, принципу продуктивності, принципу культурної аналогії, принципу саморозвитку* [10, с.99].

Ґрунтуючись на гуманістичній парадигмі та враховуючи здобутки сучасної теорії і методики професійної освіти, визначено *концептуальні підходи* до технології формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів, які забезпечують оптимізацію даного процесу, а саме: системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, культурологічний, акмеологічний і праксеологічний. Розроблена технологія передбачає такі етапи: мотиваційний, процесуальний, рефлексивний і творчий.

Мотиваційний етап педагогічної технології передбачає підготовку майбутнього вихователя до педагогічної діяльності і виконання професійних функцій і посадових обов'язків. Реалізація мети потребує постановки і вирішення завдань забезпечення усвідомлення студентами цінностей педагогічної діяльності; образів «Я-вихователь», стимулювання інтересу до педагогічної діяльності; формування у студентів творчого і дослідницького підходів до професійної діяльності; формування професійних мотивів та професійно-педагогічної спрямованості; забезпечення ціннісного ставлення до формування професійної самореалізації в процесі практичної підготовки.

Мотиваційна сфера особистості є рушійною силою будь-якої діяльності, у тому числі навчально-пізнавальної діяльності майбутнього педагога в процесі його професійної підготовки. Характерна особливість професійної мотивації полягає в її динамічності, котра зумовлюється динамікою потреб, які складають основу інтересу і знаходяться в постійному розвитку.

Цінності, якими керується майбутній педагог у процесі професійної підготовки, пов'язані з його світоглядною позицією, з його особистісними пріоритетами [9, 302].

У процесі ознайомлення з різними видами навчально-виховної роботи у ВНЗ і організацією роботи в дошкільних навчальних закладах студент звикає до ритму педагогічного процесу, до взаємодії з дітьми, починає орієнтуватися в системі професійно-педагогічних зв'язків і стосунків. Майбутній вихователь у процесі ознайомчої практики починає реально уявляти собі усі радощі і труднощі педагогічної діяльності. Студент привчається мислити і діяти як педагог, що забезпечує розкриття ціннісних суб'єкт-об'єктних стосунків особистості зі світом, визнання оволодіння професійною самореалізацією як цінності, життєвої необхідності, прийняття образів кращих педагогів як орієнтирів у житті та професії.

Метою *процесуального етапу* є забезпечення засвоєння науково-теоретичних та оперативних знань, оволодіння професійно-педагогічними вміннями в умовах педагогічної практики та на аудиторних заняттях.

З позиції вищезазначених концептуальних підходів педагогічна практика представлена як педагогічна система, центром якої є особистість викладача і студента. У цій системі результат і призначення діяльності викладача полягає у розвитку особистості майбутнього вихователя. Студент виступає як суб'єкт власної професійної діяльності, орієнтованої на становлення цілісної особистісної концепції: «Я-вихователь»; «Я-особистість»; «Я-професіонал».

Основним завданням етапу є забезпечення взаємозворотного зв'язку теорії з практикою: навчання йде і від знань до засвоєння професійних умінь, і від практики – до пізнання теорії і закономірностей педагогічного процесу. Досягається це за допомогою поєднання блокового проходження практики «методом занурення» з практикою без відриву від навчання (відвідування дошкільних навчальних закладів – баз практик – один раз на тиждень).

Важливим завданням процесуального етапу виступає підготовка викладачів та вихователів базових дошкільних навчальних закладів, як керівників-методистів практики, до здійснення процесу формування професійної самореалізації майбутніх фахівців для дошкільної освіти.

Підвищення професійно-педагогічного рівня керівників-методистів педагогічної практики вищих педагогічних навчальних закладів є актуальною проблемою. Так, за даними проведеного пілотажного дослідження лише 30 викладачів (41%) (усього опитано 73 особи) володіють професійно-педагогічними знаннями і вміннями на достатньому рівні. Значна частина викладачів, а саме 37 осіб (50%), навіть не замислювались про необхідність цілеспрямованої роботи щодо формування професійної самореалізації в майбутніх фахівців дошкільного профілю; 41 викладач (56%) не вважає таку підготовку на заняттях з їх предмета обов'язковою. Було з'ясовано, що з поняттям професійної самореалізації більшість викладачів знайомі здебільшого на побутовому рівні, а набуття спеціально отриманих знань щодо зазначеної проблеми не здійснюється взагалі або епізодично.

З огляду на значущість професійної самореалізації для майбутніх фахівців напряму підготовки 012 «Дошкільна освіта» питання її формування в студентів мають бути предметом систематичного

обговорювання на засіданнях кафедр, рад факультетів і вченої ради, відобразитись у планах роботи керівних органів ВНЗ.

Серед головних функціональних завдань викладача виділяємо такі: проектування тактичних цілей і завдань у роботі з майбутніми фахівцями; науковий підхід до планування всіх видів педагогічної практики студентів; консультації та поради щодо оволодіння процесами самості.

Виокремлено сукупність професійно-педагогічних знань і вмінь, необхідних викладачу для успішного формування самореалізації студентів, до яких віднесено: знання основних понять, пов'язаних з проблемою професійної самореалізації фахівця; знання технології формування зазначеного складника професійної підготовки та методики її забезпечення.

Для успішного здійснення підготовки майбутніх фахівців викладач має володіти багатьма вміннями, які доцільно, на нашу думку, згрупувати таким чином: цілепокладання, планування, стимуляції, комунікації, рефлексії, контролю та корекції [8, с. 70].

Головною метою *рефлексивного етапу* є перехід від зовнішнього контролю й оцінювання професійно-педагогічних дій студентів до внутрішнього – самоконтролю, самооцінювання.

Реалізація мети рефлексивного етапу технології вимагає вирішення таких *завдань*: оволодіння уміннями професійної рефлексії; створення умов для самооцінки, самоконтролю.

Педагогічна рефлексія як аналіз педагогічної діяльності допомагає майбутньому педагогу подивитися на свою працю з позиції іншої людини, розвинути відповідне ставлення до неї. Студентів необхідно озброїти такими вміннями, як: самоспостереження, самопізнання, самоаналіз, самооцінка.

Успішність професійного становлення особистості вимагає формування правильної (адекватної) самооцінки [4, с. 126].

Педагог з адекватною самооцінкою здатний зберігати рівновагу у важких і конфліктних ситуаціях, що є стимулом особистісного зростання – для підвищення почуття відповідальності, усвідомлення своєї значущості, розвитку саморегуляції (управління своїми емоціями, реакціями, поведінкою). Постійне культивування в собі такої внутрішньої стійкості дає нові імпульси для самовиховання і саморозвитку [2, с. 240].

Виділення в технології формування професійної самореалізації майбутнього фахівця дошкільного навчального закладу *творчого* етапу

обґрунтовується тим, що вельми важливим аспектом підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності є постійні аналіз, осмислення, експертиза власних дій та станів через сформованість на певному рівні здатності до педагогічної творчості та педагогічної інтуїції.

Творчий етап розробленої технології передбачає створення умов для ґрунтовного, глибокого і усвідомленого оволодіння професією вихователя дітей дошкільного віку через сформованість на певному рівні всіх компонентів професійної самореалізації в процесі педагогічної практики. На цьому етапі вирішуються такі завдання: забезпечення теоретичного осмислення студентами своєї практичної діяльності (її цілей, завдань, змісту, методів, технологій), рівнів сформованості професійно-педагогічних умінь та професійної спрямованості майбутніх вихователів, їх соціальної активності (інтерес до педагогічної професії, любов до дітей, активність, творче ставлення до роботи); забезпечення індивідуальної педагогічної творчості на інтуїтивному рівні.

У процесі творчої діяльності відбувається самопізнання і формування емоційного ставлення особистості до себе; новий рівень самопізнання виступає спонуканням до здійснення професійно-педагогічної діяльності на рівні особистісно-змістовної активності, сутність якої складає прагнення перевірити себе, реалізувати свої професійно-педагогічні здібності [1, с. 162].

Підготовка вихователя до педагогічної творчості забезпечує його здатність як до формування та розвитку творчої особистості дитини, так і до власного професійного та особистісного саморозвитку, що є домінуючими цілями його професійної підготовки [7, с. 13].

Науковці (С. Гільманов, О. Губенко, В. Кан-Калік та інші) виокремлюють інтуїтивний, підсвідомий характер творчої діяльності. Педагогічна інтуїція як евристичний феномен існує на усіх етапах педагогічної творчості. Відбувається формування навичок цілісної педагогічної діяльності, уміння діяти в пропонуваніх педагогічних обставинах, навички педагогічної імпровізації.

Проте, теоретично обґрунтовані етапи технології передбачають розробку конкретних способів досягнення поставленої мети в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Інструментарієм педагогічної технології стали такі методи, як: педагогічний аналіз, спостереження, бесіди, дискусії, вивчення продуктів діяльності, вивчення документацій, електронне портфоліо. До ефективних форм

роботи зі студентами були віднесені: екскурсії, майстер-класи, педагогічні виставки, синектична сесія, рефлексивні тренінги.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, узагальнення дослідницьких матеріалів дає підстави окреслити важливість наукового обґрунтування та розробки педагогічної технології формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі педагогічної практики, яка передбачає певні етапи. Стратегічною (кінцевою) метою технології є сформованість професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів. Впровадження в навчально-виховний процес вищезазначеної технології виявило ряд труднощів, з якими зустрічаються керівники педагогічної практики. Проблему їх подолання та уникнення розкриємо в подальших наукових студіях.

Література

1. Исаев И. Ф., Шаршов И. А. // Сибирский педагогический журнал. – 2009. – № 2. – С. 43.
2. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М.: Академия, 2004. – 320 с.
3. Монахов В. М. Проектирование и внедрение новых технологий обучения / В. М. Монахов // Педагогика. – 1990. – № 7. – С. 12–18.
4. Никифоров Г. С. Самоконтроль человека / Г. С. Никифоров. – Л. : ЛГУ, 1989. – 192 с.
5. Подмазин С. И. Личностно – ориентированное образование : социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвита, 2004. – 247 с.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологи : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М.: Народ. образование, 1998. – 256 с.
7. Сисоева С. О. Основы педагогической творчості: підруч. / С. О. Сисоева. – К.: Мілені, 2006. – 344 с.
8. Тарасова В. В. Формування риторичної культури майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. В. Тарасова.– Х., 2011.– 226 с.
9. Ткачова Н. О. Історія розвитку цінностей в освіті : моногр. / Н. О. Ткачова. – Х. : Вид. центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 423 с.
10. Шапаренко Х. А. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Х. А. Шапаренко. – Х., 2008. – 233 с.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ 012 «ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ»**М. И. Ярославцева**

В статье теоретически обоснована педагогическая технология формирования профессиональной самореализации будущих специалистов дошкольных учебных заведений в процессе педагогической практики. Определены цели, комплекс задач, принципы организации и концептуальные подходы исследования. Представлены структурные компоненты, этапы подготовки будущих специалистов дошкольных учебных заведений к профессиональной самореализации. Сформулированы задачи работы, обоснована целесообразность и содержание каждого из выделенных этапов. Сосредоточено внимание на инструментари педагогической технологии.

Ключевые слова: будущий воспитатель, будущий специалист дошкольного учебного заведения, воспитатель, компоненты, педагогическая практика, профессиональная самореализация, технология, этапы.

FEATURES OF FORMING OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION TECHNOLOGY OF STUDENTS OF THE DIRECTION OF TRAINING 012 «PRESCHOOL EDUCATION»**M. I. Yaroslavtseva**

The educational technology of forming the professional self-realization technology of the future specialists of preschool educational establishments in the teaching practice is theoretically grounded in the article. The aim, complex of tasks, principles of organization and conceptual approaches of the research are defined. The structural components, stages of preparation of the future specialists of preschool educational establishments to professional self-realization are characterised. Attention is concentrated on instrumentality of educational technologies.

Key words: Future educator, future specialist of preschool educational establishment, educator, components, teaching practice, professional self-realization, technology, stages.

Ярославцева Мілена Ігорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: mylena26@mail.ru

Yaroslavtseva Milena Igorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education of Communal Institution SHEE «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: mylena26@mail.ru